

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) 5^e jrg. nr. 10, november 2002

Schoonhoven Hasco

In Schoonhoven staat/ stond de lakfabriek van Hasco opgericht in 1886. In 1891 verhuisde het bedrijf naar de huidige locatie waar het regelmatig is uitgebreid. In 1910 is de schoorsteen gebouwd welke een

zeer markant baken aan de oever van de Lek is. Deze schoorsteen heeft geen bijzondere versieringen. De naam Hasco is er op geschilderd; hoe kan het

anders met een lak- en verffabriek.

Vanwege de milieu wetgeving werd het noodzakelijk dat de fabriek ging verhuizen daar deze midden in de bestaande bebouwing staat. Daar is jaren over gedebatteerd. De verhuizing heeft inmiddels plaatsgevonden. Reeds in het begin van het bestaan van de STIF is er een brief naar de gemeente Schoonhoven geschreven met het verzoek te kijken of de schoorsteen behouden kon worden. De reactie was afhoudend.

Met alle publiciteit rond de Klimijzeruitreiking dit voorjaar ontvingen STIF twee reacties uit Schoon-

hoven, waarbij men ons vroeg naar de schoorsteen te kijken. Vanwege het grote landschappelijke belang heeft STIF toen een bijeenkomst belegd met alle betrokken partijen. Op 16 april kwamen deze partijen: de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Gemeente Schoonhoven, de Historische Vereniging, de Monumen-

tencommissie, de beide particulieren en STIF-bestuur in Schoonhoven bijeen. Ook het bedrijf was uitgenodigd maar door miscommunicatie niet aanwezig. Bij deze bijeenkomst heeft iedereen zijn inbreng gehad wat leidde tot de conclusie dat wij als STIF een gesprek zouden aanvragen met de heer Schreuder, eigenaar van de schoorsteen. Wel werd ons duidelijk dat wij van de gemeente geen medewerking voor behoud konden verwachten daar alle wettelijke procedures reeds waren doorlopen.

In juni vond het gesprek plaats tussen drie STIF-bestuursleden en de heer Schreuder. Dit verliep in een heel open en constructieve sfeer. De eigenaar was zeer openhartig in het aangeven wat de knelpunten waren voor een mogelijk behoud. Wij konden als bestuur daardoor begrijpen dat behoud op de huidige locatie niet meer haalbaar was. Wij hadden als bestuur voorwerk gedaan en deden de suggestie voor een eventueel verplaatsen van de pijp. Technisch hadden wij laten onderzoeken of dit kon. De heer Schreuder heeft dit serieus overwogen, echter maakten boetebedingen in de gesloten overeenkomsten dit onmogelijk. STIF is van mening dat een verplaatsing alleen zinvol is wanneer dit binnen het huidige silhouet hetzelfde effect heeft. Ook dit behoorde niet tot de mogelijkheden. Sloop is dus ondanks alle pogingen helaas onvermijdelijk geworden.

Ede ENKA

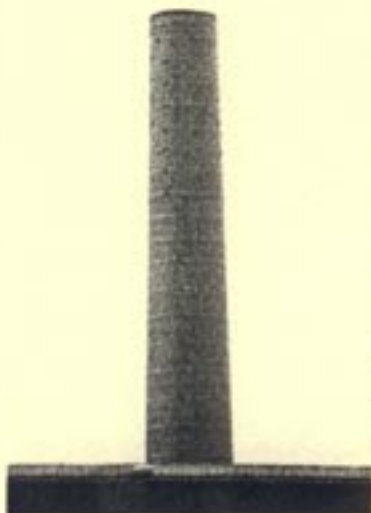
De fabriek van ENKA kunstzijde gaat waarschijnlijk eerder dicht dan verwacht. Dit wordt veroorzaakt door het onverwachte snelle vertrek van een groot deel van het personeel. Met name de procesoperators vinden snel een andere baan en daarmee komt het productieproces in gevaar. Een deel van het personeel blijft in dienst tot volgend jaar om het proces van sanering en het gereedmaken voor mogelijke sloop voor te bereiden.

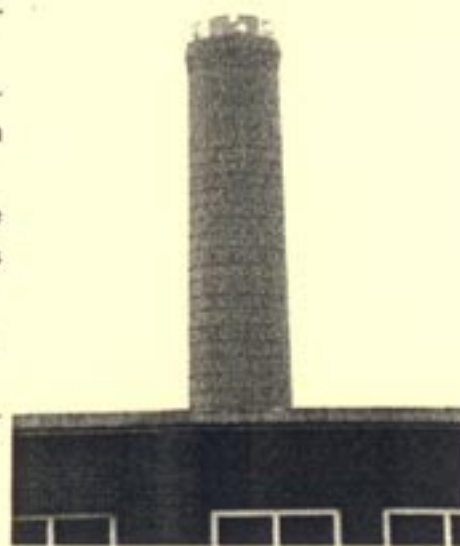
De ENKA-fabriek werd in 1922 in gebruik genomen en heeft een bijzondere monumentale waarde, zoals STABIEN in 1998 al constateerde in haar rapportage over deze fraaie bedrijfsgebouwen. Op het terrein bevinden zich nog altijd twee schoorstenen, die beide een bijzondere kwaliteit hebben. Eén schoorsteen, die dateert uit de beginjaren is gedeeltelijk ingekort tot zo'n 55 meter. De andere schoorsteen dateert mogelijk uit

de jaren 60 en heeft een hoogte van circa 70 tot 80 meter en is nog geheel intact. De pijpen hebben door hun forse afmetingen een bijzondere monumentale kracht.

Vooraf aan de jongste schoorsteen is dit goed af te lezen met zijn brede schacht en de bijzonder zware kop. De tweede functie die deze pijp in de

loop van de tijd als antennedragers kreeg valt door zijn dimensie bijna weg, maar kan hopelijk nog een extra argument zijn voor behoud. De locatie is, zoals STIF inmiddels ter ore is gekomen, voor de telecomprovider van essentiële betekenis in dit gebied.

Het moederbedrijf van ENKA, Acordis, maakte in mei bekend dat het bedrijf in Ede, producent van viscose, gesloten gaat worden. ENKA heeft nog vestigingen in Duitsland (3) en Polen (1). Ooit was ENKA in Ede met ruim 5.500 werknemers de grootste werkgever in de regio. Door de stagnering van de afzetmarkt, gevolg van de sterke concurrentie uit Azië, is het einde van de fabriek nabij. Waarschijnlijk zal het productieproces inmiddels al stil liggen.

De Stichting tot Behoud Industrieel Erfgoed Gelderland en de Bond Heemschut hebben een verzoek ingediend bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg om tien onderdelen van het complex een

monumentale status toe te kennen. De gemeentelijke monumentencommissie had al in 1999 een poging hiertoe ondernomen. De Rijksdienst wordt, gezien de urgentie, gevraagd om een spoedprocedure te starten. De indiening van het verzoek betekent in ieder geval dat er op dit moment niet kan worden gesloopt. De twee monumentale pijpen verdienen immers een betere toekomst.

TREKBANDEN

Oirschot

In deze rubriek wil STIF geïnteresseerden in (fabrieks)schoorstenen op de hoogte houden van lopende acties inzake beheer en behoud van schoorstenen.

Amsterdam

In oktober zijn er volop werkzaamheden gestart in verband met restauratiewerkzaamheden aan de Beurs van Berlage (1898-1903). Eén van de bouwonderdelen, die in de plannen is opgenomen, is de fabrieksschoorsteen in gebruik voor de centrale verwarming van het complex. De schoorsteen is circa 38 meter hoog (gebouwd door Canoy Herfkens) en bevindt zich aan de Beursstraat, de achterzijde van het complex. Zo'n utilitair onderdeel van een complex plaatste je immers niet prominent in het zicht.

STIF is benaderd voor advies door de aannemer die de restauratie voorbereidt. In ieder geval zal STIF adviseren om de originele vorm van de kop weer terug te brengen. Voor een dergelijk topmonument moet dat toch een haalbare kaart zijn.

Breda

In september werd bekend dat de bierbrouwerij van de voormalige Drie Hoefijzers, nu Oranjeboom, in Breda in 2004 zijn poorten zal sluiten. Het grootschalige complex aan de rand van de binnenstad en aan de spoorweg is vanuit industrieel erfgoed oogpunt gezien van grote betekenis. Behalve het schitterende art deco kantoorcomplex met bijzondere details en de markante brouwerijzaal, die onlangs nog op een postzegel werd afgebeeld, staat op het terrein ook nog de oorspronkelijke schoorsteen van de Drie Hoefijzers. De schoorsteen zal oorspronkelijk circa 45 meter hoog zijn geweest. Helaas is deze in de loop van de tijd ingekort. De uit rode radiaalstenen opgetrokken pijp heeft gele versieringen in de vorm van drie hoefijzers. Het is vanuit diverse invalshoeken gezien een bijzondere schoorsteen, die de volle aandacht van STIF heeft.

Aan de rand van het centrum van Oirschot stond oorspronkelijk de meubelfabriek T & M. Het bedrijf is al geruime tijd verdwenen. Een deel van het complex is inmiddels gesloopt en een ander gedeelte is op de monumentenlijst gezet. Hieronder bevindt zich ook de schoorsteen. Een projectontwikkelaar heeft voor dit centraal gelegen terrein een plan laten ontwerpen voor een winkelcentrum, dat de naam De Poort zal krijgen. De schoorsteen van de fabriek wordt in dit plan ingepast en gaat functioneren als landmark.

Groningen

Het Dagblad van het Noorden kopte in september "Gevallen pijp Noorderhoogebrug houdt gemeente Groningen bezig". Een onverlaat van een ondernemer was wat voorbarg met de sloop van een oude fabrieksschoorsteen op zijn terrein nog voordat de vergunning verleend was. De bouwgi-gigant Hombach wil op het terrein nieuwbouw gaan plegen. Resultaat van het 'per ongeluk' slopen van de pijp is dat de buurt als één man voor de schoorsteen in de bres is gesprongen en een actiecomité heeft gevormd. Zij willen niets liever dan dat de voormalige schoorsteen van de steenfabriek Eureka wordt herbouwd. Hombach is zich inmiddels bewust van zijn onhandige sloopactie en is bereid iets terug te doen. Door de krant is onder haar lezers, op verzoek van Hombach, een enquête gehouden naar een viertal mogelijkheden: herbouw schoorsteen, geld naar een goeddoel t.w. de molen Noorderhoogebrug, de Stichting Daniëlle of de kinderafdeling van het Martinziekenhuis. De lezers kozen in overdonderende meerderheid voor herbouw van de schoorsteen. Dat had Hombach niet verwacht en twijfelt nu wat ze moeten doen en is eigenlijk niet bereid om de uitkomst te respecteren. Hoe zal dit verder aflopen?

TREKBANDEN

West-Site

Een creatief bedrijfscollectief aan de Weerdsingel West Zijde te Utrecht

Utrecht

Sinds een jaar is het complex van de voormalige klompenmakerij aan de Weerdsingel Westzijde 33A aangekocht door een buurtbewoner/ondernemer. Dit werd ingegeven door zorg voor de toekomst van dit historische complex. Het bedrijf was oorspronkelijk een stoomhoutzagerij. Op een tamelijk achteraf gelegen binnenterrein staat een kleine fabriek met nog redelijk gave schoorsteen. Het is een goed voorbeeld van de

enkele werknemers. Dit complex heeft ook deze historie in zich en verdient zeker een tweede leven.

Projectontwikkelaars hadden aanvankelijk interesse voor het terrein met opstallen, maar de ingesloten ligging van het fabriekje maakte het voor hen niet interessant. Particulier initiatief leidde tot een nieuwe fase in de ontwikkeling. De binnenhuisarchitect Luuc Visch nam het initiatief tot aankoop van het complex en wist plannen te ontwikkelen en er mensen bij te betrekken. In het gebouw zijn inmiddels 15 kleine bedrijven ingetrokken op het gebied van design (zie www.west-site.nl). Daarmee lijkt het complex van de ondergang gered. Op termijn denkt men de fabriek op te knappen. Voor Utrecht is dit initiatief - nieuwe bedrijvigheid in een industrieel erfgoed pand - een betrekkelijk nieuw fenomeen.

vele kleine fabriekjes die de grote steden rijk waren in de vorige eeuw. Veelal verborgen voor niet betrokken stadsbewoners. Vaak waren dit type bedrijven belangrijk voor de lokale economie en werkgelegenheid. Kleinschalig en gerund door de directeur/voorman met

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:

€ 15,- voor particulieren

€ 115,- voor bedrijven en organisaties

op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,

J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag

Tel: 070-389 75 08

Email: kjhavelaar@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF

Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg

Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867

Email: juwelier.barnard@wolmail.nl